

מילואים

הלכות חגגה סימן תרעז תרעה

המשך מעמוד קמז

והוסיף המשנה"ב שם (סי' ב) שגם בחדר שאינו אוכל בו צריך להדליק לכל הפחות נר אחד כדי שלא יכשל בעץ ובאבן.

(4) ובזמן הזה שיש בבית אור של חשמל ואם כן מהטעם של שלום בית כבר אין צורך באור הנר, כתב בשו"ת אגרות משה (אוי"ח ח"ה סי' כ אות ל) שגר חנוכה שהוא לפרסומי ניסא קודם לנר שבת, ואין להקדים נר שבת מחמת החשש הרחוק שיתקלקל החשמל. וכן הורה הגר"ש אלישיב והגר"י קרליץ (פסקי שמועות חנוכה עמ' קלו), וכן כתב הגר"מ שטרנבוך (שו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' רטו אות כא). מאידך, דעת הגר"ח קניבסקי (אור ישראל [דרדק] עמ' קיח) שאפילו בומנינו שיש אור חשמל, מ"מ נר שבת עדיף ואין להקל בזה. והגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה חנוכה פי"ג ס"ט) הסתפק בדבר לענין מי שדר לבדו בבית, או במקום שיש אור שאינו כשר למצות נר שבת וחנוכה [כגון נר שהדליקו נכרך]. ואין לו אלא נר אחד לשבת או לחנוכה, איזה מהם עדיף, שלכאורה כיון שהוא יחיד בבית, או מכיון שכבר יש לו אור אחר, לגביו אין להעדיף את נר שבת משום שלום בית, אם כן נר חנוכה עדיף, או שמא לא חילקו חכמים ופסקו שבכל אופן נר ביתו עדיף.

(5) ולפי שיטה זו, כתב הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה שם דבר הלכה אות יז) שיש להסתפק אם יברך על נר זה שתי ברכות, גם של שבת וגם של חנוכה, או שיש בזה משום 'אין עושים מצוות חבילות חבילות', וגם יתכן שיש בכך סתירה [שהרי נר שבת מצותו ליהנות מאורו, ונר חנוכה אסור להשתמש לאורו], והנה בצ"ע. אך ציין שבלא זה כתב המשנה"ב שרוב האחרונים חולקים בזה על המג"א, וכן מסתבר שבאופן זה שמדליק על מנת ליהנות, דהיינו שמדליק את הנר ממש לצרכו, לא יצא כלל ידי חובת נר חנוכה.

בשו"ע לעיל סי' תרעא ס"א, הסתפק הגר"ש כהנמן (דברי הרב ח"ב ליקוטים סי' יב) לפי משמעות לשון הרמב"ם (פ"ה מהל' שבת ה"א) שאין חיוב למכור כסותו לצורך קניית נר שבת, האם מחויב באופן זה למכור כסותו על מנת לקנות נר חנוכה, שכן אם ימכור כסותו ויהיו בידיו מעות הרי יצטרך להוציאן עבור נר שבת כמבואר כאן שהוא קודם לנר חנוכה, ונמצא שמכר כסותו בשביל נר שבת שאינו מחויב בכך. אכן, דעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה חנוכה פי"ג ארחות הלכה הע' 35) שמסתבר שימכור את כסותו, ואת הנר שיקנה ידליק לשם נר חנוכה שהוא המחייבו למכור את כסותו, ואילו לגבי נר שבת נחשב כמי שאין לו כסף אלא כסות. מאידך, דעת הגר"מ פיינשטיין והגר"ש אלישיב (ישורון ח"ה עמ' תרעה) שאכן חייב למכור כסותו לקנות בה נר חנוכה, אמנם לאחר מכן חל עליו הדין שגר שבת קודם לנר חנוכה. אכן, דעת הביה"ל לעיל (סי' רסג סי' ב' ד"ה על הפתחים) בשם הפמ"ג שגם לנר שבת צריך למכור כסותו, ואם כן אין מקום לספק זה כלל.

(2) ואם טעה וסבר שגר חנוכה עדיף, והדליק את הנר היחיד בחוץ למצות נר חנוכה, ונודע לו שגר שבת עדיף, כתב בשו"ת אפרקסטא דעניא (להגר"ד שפרבר, ח"א סי' ז) שנחשב כהקדש בטעות, ויכול לקחתו ולהניחו בתוך ביתו לצורך נר שבת.

[משנ"ב ס"ק ב]

מפני שלום ביתו.⁽¹⁾ יש אומרים, דבזמן הזה⁽²⁾ שפדליקין בפנים יקנה לנר חנוכה.⁽³⁾

(3) טעם זה כתב השו"ע לעיל (סי' רסג ס"ג) שאין שלום בבית בלא נר,

הלכות חגגה סימן תרעה תרעט

המשך מעמוד 294

(10) ואם אין לו מנין להתפלל אלא לאחר ההדלקה, כתב הא"ר (סי' א) שידליק ואחר כך יתפלל, כדי שלא לבטל תפילה בציבור. וכן הורה הגר"ש אלישיב (באר ישראל עמ' עד) על פי דברי השעה"י (סי' ז) שהוכיח ממשמעות דברי הפמ"ג שכל הדין להקדים תפילת מנחה הוא רק כשאפשר לעשות כך, ולבטל תפילה בציבור אין זה נחשב אפשר. וראה עוד במקור חיים (לבעל החוות יאיר, בקיצור הלכות).

(11) ואם מתפלל מנחה של כ"ד כסליו לאחר שכבר הדליק נרות חנוכה, דעת הגרש"ז אויערבך (ברכת משה [דרוק] מועדים סי' נד) שיאמר בתפילתו 'על הניסים', מאידך, דעת הגר"ש אלישיב (קובץ מנשים באהל אות רפט) שלא יאמר 'על הניסים'. וראה מה שכתבו בכך בהליכות שלמה (חנוכה פי"ז ארחות הלכה הע' 17) ובשלמי תודה (חנוכה סי' כט אות ה).

סימן תרפ

שלא להניח הנרות סמוך לפתח בליל שבת

[משנ"ב ס"ק א]

אֵלָא דְּקִשְׁתָּ צְרִיךְ שְׂמִיךָ יְתֵרָה בְּנֵהוּ.⁽¹⁾

(1) ואף כשאין הרוח מנשבת, הביא לעיל (סי' רעז ס"ג) מחלוקת לגבי נרות שבת אם יש לאסור לפתוח הדלת מולם, וכתב שבמקום הדחק

בהכרח צריך לומר שלגבי ערב שבת קבעו חכמים מתחילת התקנה זמן הדלקה המוקדם מבימות החול, אלא שצריך להסמיכו להדלקת נרות שבת, ולכן מי שנוהג להדליק נר שבת כרבע שעה או שליש שעה קודם השקיעה, לא ידליק נרות חנוכה בפלג המנחה, אלא סמוך להדלקת נרות שבת. אמנם, בשם הגר"י סולאויצ'יק הובא (מועדים וזמנים ח"ו סי' פד) שתמה על הנהוגים להדליק נרות שבת בחנוכה ארבעים דקות קודם השקיעה ומקדימים להדליק נרות חנוכה סמוך להדלקת נרות שבת. ודעת הגר"ש אלישיב (פניני החנוכה עמ' קנח) שהנהוגים כמנהג ירושלים להדליק בכל ערב שבת את הנרות ארבעים דקות לפני השקיעה, שבערב שבת חנוכה ידליקו נרות חנוכה שלושים וחמש דקות לפני השקיעה, ואחריהם ידליקו את נרות השבת. ובשו"ת אור לציון (ח"ד פמ"ג תשובה ז) כתב שיתחיל להדליק נרות חנוכה כעשרים דקות לפני השקיעה, כדי שייסיים את ההדלקה כרבע שעה לפני השקיעה ומיד לאחר מכן תדליק האשה נרות שבת.

(8) וכן קטן שהגיע לגיל חינוך הנוהג להדליק נרות חנוכה כמספר הימים, דעת הגר"ש וואנר (קובץ מבית לוי ח"י עמ' כ) שבערב שבת די לו להדליק רק נר אחד גדול שידלק עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים, ושאר הנרות מותר שייהיו קטנים.

(9) והנר שבו יתן הרבה שמן כדי שידלק כל השיעור הזה, כתב הכף החיים (סי' ו) שנראה שהוא הנר שמדליק אותו מיד לאחר הברכה.

הלכות חגכה סימן תרעה תרעט תרפ

ביתו (ג) ויען לעיל סימן רסג סעיף ג. כןאם יש לו לשל שבת (ד) ואין לו לנר חגכה ולינן לקדוש היום, (ג) (ה) יקנה לנר חגכה (ו) משום פרסומי נסא: הגה והוא הדין נר חגכה (ז) קודם לין הכדלה. (ח) ויען לעיל סימן רצו סעיף ה:

תרעט ובו סעיף אחד:

א *כערב־שבת [*] מדליקין (א) נר חגכה תחלה (ב) ואחר־כך נר שבת: הגה וקברך עליהם כמו בחל. אף־על־פי שמדליקין (ב) בעוד היום (ג) גדול (תהי סימן קב):

תרפ שלא להניח הנרות סמוך לפתח בליל שבת, ובו ב' סעיפים:

א (א) *בליל שבת צריך לתן (ב) שום דבר לחץ (ג) בין הנרות לפתח, בשביל הרוח שלא

באר היטב

קודם, וכ"כ העט"ז, אכל העט"ז כתב דפת קודם, ע"ש. וכתב המ"א: ואפשר דבזמן הזה שמדליקין בפנים יקנה נ"ח, ואעפ"כ לא ישב בחשך, ואעפ"י שאסור לאכל לאורה מ"מ כיון דא"א בענין אחר הוי כשעת הפקדה דמניחו על שלחנו אעפ"י שע"כ משתמש בו, ה"נ כ"הוא, וה"ה בחל מי שאין לו אלא נר אחד, ע"ש: (א) יקנה לנ"ח. הנינו נר אחד ונמותר לין קדוש, מ"א: (ב) ואח"כ. וכתב הלבוש דמי שהדליק בריצבד של שבת תחלה ולא קבל שבת במחשבתו, שכולל להדליק את"כ, ע"ש. וט"ז חולק עליו וכתב דאינו יכול להדליק הואיל לדין שיש מנהג פשוט שהאשה המדלקת נר שבת מקבלת שבת עליה ואסורה בכלאכה, וכן אמרים בני"בית עדין מפרסם, ע"כ איש שמדליק נרשבת ושבת להדליק של חגכה אסור לו להדליק של חגכה אח"כ אלא יתן לאחר מבני"ביתו להדליקם, ע"ש. ונ"ל דבאשה המדלקת כיון שהמנהג שמקבלת שבת בהדלקתה כמ"ש סימן רסג ס"י א"כ לכ"ע לא תדליק שוב של חגכה אלא תאמר לאחר להדליק, מ"א, ע"ש: (ג) גדול. ודוקא אחר פלג־המנחה, כ"ח:

משנה ברורה

שוב של חגכה, אלא תאמר: (א) להדליק, והוא יקברך אשר קדשנו במצותיו וצננו להדליק בשבילה, (ג) אכל ברפת ישעשה נסים, וכן שהחנינו ביום ראשון, יכולה בעצמה לברך: (ב) בעוד היום גדול. ודוקא (ד) אחר פלג־המנחה, (ה) שהוא שעה ורביע קדם הלילה, כמו שכתוב בריש סימן תרעב. ויכר כתבנו בשם האחרונים דצריך לתן בה שמן עד שידלק חצי שעה אחר צאת הכוכבים, וכן במדליק נרות. ואם אין לו כל־כך שמן ונרות גדולות, יראה (ו) על־כל־פנים אחת מנהג שהיה דלקת השעור הזה: (ו) וכתבו (ח) האחרונים, דנכון לכתחלה שיחפול מנחה תחלה: ואחר־כך ידליק: (א) בליל שבת וכו', והוא הדין (ב) בחל צריך לזהר בזה שלא להעמיד הנרות נגד המקום ששולט שם הרוח, אלא (ג) דבשבת צריך שמירה יתרה בזה: (ב) שום דבר לחץ וכו'. הנינו (ג) במקום שמדליקין הנרות נגד פתח הבית מבפנים ונגם במקום שמדליקין בפחל אחר הדלת יש לזהר בזה, ויבליעל בסימן רעו סעיף א', אכל במקום שמדליקין בבית־החצר ויש בית לפני בית־החצר, אין לחש לכבוי, דאפלו יקבה בפתיחתו אין זה פסוק ורישא, אם לא שפתח בית־החצר מכון כנגד פתח הבית הפתוח לחצר או לרשות־הרבים, דאז יזהר לנעל פתח הבית קדם שיפתח פתח בית־החצר [ב"ח]: (ג) בין הנרות

שערי תשובה

[*] מדליקין כו'. ויען בשב"ע"א סימן טו בסטור שאסור להניח לא"י בשבת חגכה הנרות חגכה כלילה ונחור ולהדליקו בבקר. שאין נכון לעשות כן כיון שהיא מלאכה גמורה דאורייתא, ואי משום פרסומי נסא ה"ל מצוה הבאה בעבירה, וגם לא מצוה בשום מקום מצוה זו שהיו צריכים להיות ודוקים בערב ובבקר משום פרסום נסא, ע"ש. ויען בבר"י שכתב בשם מהר"ש אבובא בחשו"כ: ויש לזהר להחפול מנחה כע"ש של חגכה ואח"כ להדליק נ"ח. כי תפלת מנחה נגד תמיד של בין הערבים ונ"ח זכר לנש הנעשה בנרות המנחה: הנדלקת אחר תמיד של בין הערבים, עד כאן לשונו:

שבת מקבלת שבת עליה ואסורה בכלאכה, וכן אמרים בני"בית עדין מפרסם, ע"כ איש שמדליק נרשבת ושבת להדליק של חגכה אסור לו להדליק של חגכה אח"כ אלא יתן לאחר מבני"ביתו להדליקם, ע"ש. ונ"ל דבאשה המדלקת כיון שהמנהג שמקבלת שבת בהדלקתה כמ"ש סימן רסג ס"י א"כ לכ"ע לא תדליק שוב של חגכה אלא תאמר לאחר להדליק, מ"א, ע"ש: (ג) גדול. ודוקא אחר פלג־המנחה, כ"ח:

לעיל בסימן תרעא סעיף ה (ה) דמניחה על שלחנו: (ו) אכל רב האחרונים הסכימו דאין לחלק בזה בין זמן הגמרא לזמננו: (ג) ויען לעיל סימן רסג סעיף ג. דמבאר שם דאם אין ידו משגת לנר־שבת וקדוש היום, גס־כן נר־שבת קודם: (ד) ואין לו לנר חגכה ולינן וכו', ומיירי דיש לו פת, דאי אין לו פת, (ו) קניית הפת דוחה אפילו לנר של שבת, וכל־שכן נר־חגכה וקדוש היום. ויען לעיל בסימן רסג סעיף־קטן ט במשנה ברורה ובאור הלכה שם: (ה) יקנה לנר חגכה. הנינו (ח) נר אחד, והמותר לין קדוש: (ו) משום פרסומי נסא. וקדוש היום הלא יכול לקדש בפת, ובלאו הכי קדוש על היין הוא רק מדרבנן, דמן התורה יוצא בוכירת דברים בעלמא: (ז) קדם לין הבדלה: משום האי טעמא: (ח) ויען לעיל וכו', אין נזכר שם יותר מקאן, ונראה דצריך לומר 'בדליעל בסימן' וכו':

א (א) נר חגכה תחלה. כדי לצאת דעת היש"אומרים דסבירא להו דאי ידליק של שבת תחלה, קבלה בשבת ואח"כ אכל מלאכה, אכל רב פוסקים חולקים על זה וסבירא להו דלא תליא קבלת שבת בהדלקת הנר, (ב) ועל־כן אם הדליק של שבת ולא קבל שבת במחשבתו יכול להדליק אחר־כך. (ג) וכל זה באיש המדליק, אכל אשה המדלקת, כיון שהמנהג שמקבלת שבת בהדלקתה, אס־כן לא תדליק

שער הציון

(ה) ואף דשם אימא דצריך נר אחד להשמש לאורו, התם משום דקר צריך נר אחד ולא יאמרו לצנכו הדליקה, ובאמת אם אין לו נר אחד נמי מותר ואף דעל־כרחק משמש על שלחנו כו' וא"ר לפי דעת המ"א: (ו) אלה רבה ובגרי"ש, וכן משמע מברך־הימים מדהעמיק דין דשלח צריך לדין אף דבזמננו מדליקין הכל בפנים, וכתב הפרי"מגדים דכן משמע מסתימת המחבר והרב שלא חלקו בזה, ומשמע דדעתם דאם ידליק לנר חגכה יהיה אסור להשתמש לפניו: (ז) וי"ו וי"א, ויען ברי"ס בבאור הלכה מה שכתבנו שם אודות העט"ז ודבר־הימים: (ח) מנא־אברהם וי"א: (ב) לבוש וי"א: (ג) מגן אברהם וי"א, ולא כט"ז (ואולי דסבירא לה לט"ז דאישי שמריעל עצמו להדליק נר־שבת כגון שאין לו אשה בביתו, וינינו כמו אשה, דמסתמא גס־כן מקבל שבת עליה: (ג) פרי"מגדים, דלא גרעא מרואה נרות אצל אחר: (ד) מנא־אברהם וי"א: (ה) דבר־הימים: (ו) פשוט: (ז) דאי לא הכי נראה קצת בתרתי דסתרי, דהא מבנין שמדליק בעוד היום גדול, על־כרחק סומך על הנלא דמפלג ולמעלה נוגל להשוותו כמו לילה, ואס־כן איך יחפול אחר־כך מנחה [פרי"מגדים בסוף סימן תרעא (ומכל מקום משמע שם דכל זה דוקא באדם ולא בנא) וגם דבאמת זה שך רק אם הוא הרבה קדם שקיעה] ונדרך־הימים ונזירות־שמשון: (ח) שערי־תשובה ופרי"מגדים: (ב) פרי תרש ופשוט. ויען לעיל סימן תרעג סעיף ב מה שכתבנו בזה: (ג) אי נמי, משום דיקא דסעיף ב דהוא דוקא בערב־שבת, נקט נמי ורישא בליל־שבת: (ג) אחרונים:

הִלְכוֹת חֲנֻכָּה סִימָן תרפא תרפב

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ג]

אָסור לְפָתַח הַדֶּלֶת⁽³⁾ וכו', דְּבִרַּת הַמִּתְחִיל 'בְּרִיכוּת'⁽⁴⁾.

(3) ואם הדלת פתוחה ובא לסגורה, כתב הרמ"א לעיל (סי' רעו ס"א) שמותר, וביאר במשנ"ב שם (ס"ק ד) שבזה אינו עושה כלום, לא מכבה ולא מבעיר.

(4) ושם הביא דעת הרבה אחרונים, שאם הנר מונח נגד פתיחת הדלת, אסור לפתוח אותה אפילו בנחת, אך במקום שאין רוח נושבת מבחוץ, יש לסמוך להקל כשפותח אותה בנחת.

[משנ"ב ס"ק ד]

או מִרְחִיקוּ מִקְנֶה⁽⁵⁾ וכו', מְכַבֵּה או מְכַעֵר⁽⁶⁾.

(5) ובנר של שעה או חלב, הביא בשעה"צ כאן (ס"ק ד) מדברי הרמ"א (שם ס"א) שמותר. וראה שם במשנ"ב (ס"ק ח) ובמה שכתבנו שם.

(6) ולענין איסור מוקצה בטלטול הדלת מחמת הנר שמונח עליה, כתב (שם ס"ק ז) שאין בכך איסור, משום שאין הדלת נעשית בסיס לנר, לפי שהיא חשובה שמשמשת את הבית ובטלה אליו ולא לנר, ובביה"ל שם (ס"א ד"ה אף) כתב שבירושלמי מחמיר בזה אלא אם כן שכח, וצ"ע למעשה. והשונה הלכות (שם ס"ג) דייק בדברי השעה"צ כאן (ס"ק ד) שהתיר בנר של שעה ולא חילק בין אם שכחו שם ובין אם הניחו שם בכוונה. וראה מה שכתבנו לעיל שם.

ולגבי טלטול שולחן שהדליק עליו נרות שבת, כתב לעיל (שם ס"ק יח) שאם בבין השמשות היה מונח על השולחן לחם או שאר דברים שצריך אותם לשבת, הרי זה נחשב כבסיס להיתר ולאיסור, ומותר לטלטל את השולחן עם הנרות למקום אחר אם צריך שם את השולחן, והיינו באופן שאי אפשר לנער את המוקצה מחמת הפסד. ולענין נרות חנוכה שהדליקם על שולחן או על מגש, דעת הגרי"ש אלישיב (שבות יצחק מוקצה פט"ז אות י) שגם אם מניח עליו דבר היתר חשוב יותר, מ"מ אסור לטלטלו לאחר שכבו הנרות לצורך מקומו, שכיון שאין מטלטלים נרות חנוכה ממקומם [ואפילו במקומם כתב לעיל (סי' תרעה ס"ק ו) בשם הפמ"ג שלכתחילה יש להזהר בכך], אם כן בבין השמשות היה השולחן אסור בטלטול, ומיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא, וכן הורה הגר"ח קניבסקי (אור ישראל חנוכה עמ' קכו). אמנם דעת הגר"נ קרליץ (ארחות שבת פ"ט הע' תיט), שמותר להזיזו בשבת. ולגבי טלטול מגש המיוחד להנחת הנרות, ראה מה שכתבנו לעיל סי' רעו ס"ק יח.

סִימָן תרפא

אֵין מְבַדִּילִין בְּנֵר חֲנֻכָּה בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת

[משנ"ב ס"ק א]

לְהַבְדִּילָהּ וּלְכַבּוֹתָהּ⁽¹⁾ וכו', דְּקָמָא לָן דְּלֵאחֲרֵי הָאֲפֻקַּיִימָא עֲדִין טְפִיט⁽²⁾.

(1) ולהדליק נר של הבדלה מנר חנוכה, כתב לעיל (סי' תרעד ס"ק ח) שאף לשיטת המחמירים שלא להדליק מנר חנוכה גם לאחר שעבר שיעור זמן הדלקת נר חנוכה, מ"מ נר של מצוה יכול להדליק ממנו. (2) ובענין זה של זמן ההדלקה במוצאי שבת, הביא בביה"ל לעיל (סי' רצג ס"ב ד"ה שלשה כוכבים) שיש אנשים המהדרים בחנוכה להדליק הנרות בהקדם אחר השקיעה כדי לחשוש לדעת הגר"א, אך הם טועים בזה שגם במוצאי שבת מוזרים את עצמם להדליק בעוד שלא חשך היום לגמרי, וסומכים את עצמם על שיטת הגר"א

שבין השמשות אינו ארוך כל כך, אבל זה טעות, משום שלכל הדעות צריך להמתין ולא לעשות מלאכה עד שיצאו שלושה כוכבים [ואין אנו בקיאים בכוכבים בינונים, וצריך שיהיו כוכבים קטנים]. שהוא הסימן המובהק ללילה, וקודם לכן הרי זה ספק לילה. אכן, כתב המעשה רב (אות רלו) שבמוצאי שבת חנוכה מודירים מאד להתפלל מעריב בהקדם האפשרי. ואף לרוץ משום כך בצאתו מבית הכנסת, כתב הגר"ע טולידאנו (אמרי שפר חנוכה עמ' לח) שמותר, שהכל יודעים למה הוא רץ.

והמנהג לגבי זמן ההדלקה במוצאי שבת, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל עמ' תשצ) שמנהג החזו"א היה שלא להקדים תפילת ערבית משאר שבתות, אלא התפללו כבכל שבת. ואם רואה שאם יתפלל מעריב יאחר על ידי זה את הדלקת נר חנוכה מומנה שהוא חצי שעה לאחר צאת הכוכבים, הורה הגרי"ח קניבסקי (תורת המועדים סי' תרעב ס"ק ב) שידליק לפני ערבית. והגרש"ז אויערבך (שבות יצחק חנוכה פ"ד אות ב, אור ישראל חנוכה הע' 528, הליכות שלמה חנוכה פט"ז סט"ו) נהג להדליק כעבור 40-35 דקות ולא יאוחר מ 50 דקות לאחר השקיעה, כיון שעיקר המנהג בארץ ישראל נקבע כשיטת הגאונים שזמן צאת הכוכבים הוא מוקדם, ואם ידליק לאחר 50 דקות יש לחשוש שעבר עיקר זמן המצוה. ובשו"ת אגרות משה (ארו"ח ח"ד סי' סב) כתב שבאצרות הברית ידליק לאחר 50 דקות משקיעת החמה, שאז השמים כבר מלאים כוכבים וחשך שם כאמצע הלילה, ומ"מ ראוי להמתין עד 72 דקות אחרי השקיעה. ודעת הגרי"ש אלישיב (שבות יצחק שם), שכיון שראוי לאחר בהוצאת השבת, ידליק בחמישים וחמש דק' לאחר השקיעה, [כלומר שמחשבים את זמן צאת הכוכבים שהוא חצי שעה לאחר השקיעה, אף שלגבי עשיית מלאכה אין להקל בזמן זה]. ומ"מ לא יאחר להדליק אחרי שעה משקיעת החמה, משום שאז הוא כבר סוף זמן הדלקת נרות חנוכה.

ואותם שנהגו להקפיד בכל מוצאי שבת על זמן ר"ת, הורה הגר"ש וואנר (קובץ מבית לוי ח"י) שיקפידו על כך גם בשבת חנוכה, וידליקו בזמן זה, וכן הורה הגר"נ קרליץ (חוט שני חנוכה פ"ט ס"ק ח עמ' שיח) והגר"צ אבא שאול (נר ציון פ"ט ס"ב). ואם נהגו כן רק כמנהג טוב לחומרא, ולא משום חשש לדינא, הורה הגרי"ש אלישיב (שבות יצחק שם) שבחנוכה ראוי שידליקו 55 דקות לאחר שקיעת החמה, שהוא עדיין בתוך החצי שעה שאחר צאת הכוכבים.

[משנ"ב ס"ק ב]

לְצֵאת מִן תְּשֻׁבַּת עֲדִין טְפִיט⁽³⁾ וְגַם בְּהַדְלָקָה יֵשׁ פְּרוּסְמִי נְסָא⁽⁴⁾. וְאֵם שָׁכַח אֶתָּה חוֹנֶנְתְּנִי⁽⁵⁾, יֵאמֹר 'הַמְבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֵלֶל'⁽⁶⁾ וכו', וְאַחֲרֵי כֵן אֲמָרִים 'וְיִתֵּן לָךְ'⁽⁷⁾.

(3) ואף שבהדלקת נר החנוכה כבר הראה שהוא חול, ביאר הא"ר (ס"ק א) שעדיין יש ריח קרושת נשמת השבת עד שמבדיל על הכוס. ובשו"ת אגרות משה (ארו"ח ח"ד סי' סח) ביאר, שיש בכך ענין של כבוד שבת שמאחרים להזכיר את יציאתה.

(4) אמנם, לקמן (סי' תרפד ס"ק יא) מבואר שכשיש נרן את מה להקדים, התדיר עדיף.

(5) דין זה שיאמר 'ברוך המבדיל' קודם ההדלקה, כתבו המשנ"ב לגבי ההדלקה שבבית הכנסת, אכן, לגבי הדלקת היחיד בביתו כששכח לומר 'אתה חוננתני', נחלקו האחרונים, שדעת המג"א (ס"ק א) שבביתו לא יאמר 'ברוך המבדיל', אלא יבדיל תחילה על הכוס ולאחר מכן ידליק, ודעת הא"ר והחיי אדם (כלל קנר סל"ז) שגם בביתו יאמר 'ברוך המבדיל' וידליק.

הלכות חנכה סימן תרפא תרפא תרפא

קמח

באר הגולה

יכבה הנרות כשפותח את הדלת: ב יבערב-שבת אסור לקבע הנרות (ד) בדלת עצמה (*אחורי הדלת, ירוש מי שמתיר (ה) ועין לעיל סימן רעז סעיף א):

תרפא אין מבדילין בנר חנכה במוצאי שבת, ובו ב' סעיפים:

א *במוצאי-שבת (א) אין מבדילין בנר-חנכה, שאין נהנים לאורו, ואין מבדילין על הנר עד שיאחור לאורו: ב *מבדילין בנר-חנכה בבית-הכנסת (ב) [א] (ג) קדם ההבדלה: הגה (ג) וכל-שכן בביתו שמדליק ואחר-כך מבדיל, שהרי כבר הבדיל בבית-הכנסת:

תרפב דין 'על הנסים' בחנכה, ובו ג' סעיפים:

א *כל שמונת ימי חנכה [*] (א) אומר 'על הנסים' (ב) בברכת-המזון בברכת הארץ, ובתפלה בברכת 'מודים'.

שערי תשובה

באר היטב

[א] קדם. עכ"ה. ועין בספר שו"ת בית-אפרים מ"ש בזה בקריב הטהר וקבאר דברי הש"י ובתשובת מהר"א טימן ע"ש לענין מילה שלא בזמנה ופירוש הן הי מצוה קריש (ועין מש"ל סימן רמז נכבאה"ט סק"ד וסימן תרמ"ח) ותקנה בשערי-קולג' על דברי המגיד וקמ"ש שם מהח"ס דמו"ק דמילה קל וזמא וזמנה שאסור להניחו (ע"ל) וקבאר דברי הרא"ש והטור סימן רפ"ו. ע"ש:

[*] אומר על הנסים כו'. ועין לעיל סימן תרע"ז שם ג' יכול לומר שעשית לאבותינו כו'. ומ"ש אם נזכר באותה ברכה כו' ואם הוזכר השם יצ"ח הברכה ואין רשאי לחזור כל שהוא במקצת תפלתו ואם יתחזק הוי ברכה לכשלה. כ"כ בש"ת בשם מטה-יהודה, וע"ש בשם הרד"ק סימן חקמא שיכול לומר על הנסים או יצילה ויבוא בין ברכה לברכה, שאין צורך ברכה לכשלה. וחסק נמי לא הוי שחרי מעין הברכה היא. וכתב שכן ראוי לנהג. ובגה"ג הביא דברי הרד"ק בסתם. וכן דעת מעצרי-הסלף, אך כב"י סימן קפח גמגם בזה. ע"ש. וע"ש בשם מהר"ם לרד"י מי ששכח עה"ג ונתייב סבור שצריך לתור והתחיל להפלה ונזכר ששעה בדין שבאמת אי"צ לתור, נפסיק

(ב) קדם. ומ"צ כתב שמבדילין קדם וימן לך. וכתב המ"א דמי ששכח אמה חונקתו יבדיל ואח"כ ידליק, דהא נהגו עכשו האנשים שלא להדליק קדם הבדלה שבתפלה אי"כ אסור להדליק כיון שלא הבדיל. ומ"מ בצבור לא יעשה כן רק יאמר המבדיל ידליק ואח"כ יבדיל, עכ"ל. ומ"מ כתב שהגאון מנח"ל מפרג הנתיב להבדיל קדם, וטעמא, שמה ישכח להבדיל בתפלה ועבדי אסור בהדלקה. ופסיק שכן יש לנהג, וכ"כ למעשה להבדיל בביתו עכ"פ קדם ואח"כ להדליק בנר-חנכה, וטעמא: וקנים. וקני' אליהו ובה העלה להלכה דלעולם מדליקין תחלה ואח"כ מבדילין, ודחה דברי ש"י בשתי ידים, ע"ש:

מעצרי-הסלף, אך כב"י סימן קפח גמגם בזה. ע"ש. וע"ש בשם מהר"ם לרד"י מי ששכח עה"ג ונתייב סבור שצריך לתור והתחיל להפלה ונזכר ששעה בדין שבאמת אי"צ לתור, נפסיק

באר הגולה

משנה ברורה

* מדליקין וכו' קדם ההבדלה. עין במשנה ברורה כמה שכתבנו בשם הש"י. ובאמת רבים אחרונים קומי בשיתוף ההבדלה קודמת: המנה"ל מפרג (והחופפות-יוס-טוב והובא בא"ח ופ"י תד"ש וד"ר-התיים, וכן הרבה אחרונים קומי בשיתוף השלחן-ערוך והרמ"א, הלא המה המנה"ל אברהם והאלה רבה והנ"ר אבי"מאיר, וכן בתקד"משה השיב על כל ראיותיו של הש"י, וכן בשאלת-תע"פ מס'ים גס"ן עם השלחן-ערוך. אכן באמת כבר נשמע דבר זה בין חסידים וקבר אפילו בה שטא, לכד מה שהובא בבית-יוסף שדעת תרומת-הדשן בנר-חנכה קודם, ומנה"ל ואגור וכל"ב סוברים גס"ן כמותו, ונ"ר דוד אבן-דוד כתב שיש שמבדילין קדם, כי הנה במא"י סבב שמנהגו להדליק בנר-חנכה קדם הבדלה, ובאשכול הלכות חנכה כתוב וזה לשונו: ראיתי רבים מבדילין קדם הבדלה, ולי הכותב נראה שטעות בידם וכו', ע"ש שם במחמ"ש וכרמ"יוסף וזכור לאברהם. וע"ל פ"נ הנכון להתנהג בזה כמו שהספיקו מה אחרונים, ובכ"ת-הכנסת אין לשנות המנהג שנהגו מעולם להדליק בנר-חנכה קדם, ובביתו, ויעבירי קמר עבדי ויעבירי קמר עבדי, וגם בפרומגרים כתב דאין לגזר על שום אדם כי יש לו על מי לסמוך:

תדירה, מכל מקום כל מה דנוכל לאחור לצאת מן השבת (ג) עדיף טפ"י, וגם בהדלקה יש פרסומי נפא"ה, ואם שכח אמה חונקתו, יאמר 'המבדיל בין קדש לחיל' ואחר-כך ידליק. ואחר-כך אומרים 'ויחן לך' ואחר-כך מבדילין: (ג) וכל-שכן בביתו וכו', שהרי כבר הוצה לומר, וקבר שמע הבדלה. (ג) ודבריו מגמגם, דהא לא נחפזו לצאת בהבדלה של שליח-צבור ששמע בבית-הכנסת, ודע, דט"ו ועוד (ד) כמה אחרונים שעומדים בשיתוף פליגי על עקר דינו של המתפר ורמ"א וסב"א להו דמצות הבדלה קודמת לנר-חנכה משום דהיא תדירה. ועין בבאר הגולה שהבאנו ד"ש בזה דעות בין הראשונים, וע"ל פ"נ בבית-הכנסת אין לשנות המנהג שנהגו בדישוראל להדליק קודם ואחר-כך להבדיל, ובביתו, דעבדי קמר עבדי ודעבדי קמר עבדי:

א (א) אומר 'על הנסים'. כתב בספרים, שבגמ"ס 'על הנסים' יאמר 'ועל הנסים' כו', הן בתפלה הן בברכת-המזון. 'כשעברה עליהם', יש לזלג תבת 'עליהם', דהא אחר-כך אומר 'על עמך ישראל', אלא-אם-כן אומר 'ועל עמך ישראל' [פ"ח]: (ב) בברכת-המזון בברכת הארץ ובתפלה בברכת 'מודים'. (ה) הטעם, (ג) דכלה מלתא וחנכה עקרה הוצאה היא. ובברכה מעין שלש בחנכה ופזרים (ג) אין מזכירין של חנכה

שער הציון

(ד) גמרא שם. ועין לעיל בסימן רעז דבר של שונה ושל חלב מחר. ונעם היש-מי-שמתיר, איתא בטור דסב"א לה דלא ופסיק רישא הוא. ומאמר המגיד שם יפרש דלא כפרוש ר"י אלא כפרוש אחרים שהובא לעיל בטור בסימן רעז, עין שם בבית-יוסף. והגרי"א פרש דטעם היש-מי-שמתיר, וסב"א לה כפסק הערוך ופסיק רישא דלא ניהא לה מחר לכתחלה. ונאפלו לפרוש זה גס"ן אין הלכה כדעה זו, דרבים חולקים עליו, ונדאימת בסימן שכ סעיף יח, ע"ש שם: (ה) ב"ח ונשמת-אנשים: (ג) פוסקים: (ג) פרי-מגדים: (ד) עין בבאר הגולה: (ה) גמרא: (ג) ומכל מקום בדיעבד אם אמר 'על הנסים' כעבודה והשלים תפלתו אין צריך לזוהר, דלא הוי הפסק מה שאמר חזן למקומו ופ"ח בשם ע"ד: (ג) פרי-מגדים בשם אליה רבה:

מילואים

הלכות חנוכה תרעה תרעט תרפ

המשך מעמוד קודם

[משנ"ב ס"ק ב]

ש' לַחֲדָרָה בְּזֶה, וּבְדִלְעִיל בְּסִמְנֵי רַעַז סְעִיף⁽²⁾.

(2) וכמו שכתב השו"ע שם, שאם הנר קבוע בכותל שמאחורי הדלת, אסור לפתוח את הדלת כדרכה, שמא תקיש הדלת על הנר ותכבנו, אלא רק יפתח וינעל בנחת.

יש להקל לפתוח בנחת לאט לאט שלא תגרום פתיחת הדלת עצמה לרוח שתבוא. ואם פתיחת הדלת גורמת רק לשינוי בצורת הלהבה, דעת הגרש"ז אויערבך (שש"כ פ"ג ס"ח) שאין לחוש לכך, אם אינה גורמת להבערה יתירה של השמן או השעוה. וכן דעת הגר"ג קרליץ (חוט שני שבת ח"ב עמ' רלד).

הלכות חנוכה סימן תרפ תרפא תרפב

המשך מעמוד קמח

שאינו מחויב בהבדלה שהרי בשבת היה קטן, לכל הדעות ידליק תחילה. ועוד, שגם לאחר ההדלקה כל זמן שלא הבדיל נשארים נצוצי קדושת שבת עליו, ועדיף לאחר בהוצאת השבת.

סימן תרפב

דין 'על הנסים' בחנוכה

[משנ"ב ס"ק א]

אומר 'על הנסים'⁽¹⁾.

(1) ולהכריז קודם תפילת שמונה עשרה של ערבית, לומר 'על הנסים', כתב לעיל (סי' רלו ס"ק ז) שמוותר להכריז ואינו נחשב להפסק, למרות שגם אם שכח לאומרו אינו חוזר.

וכיון שאין אומרים 'על הנסים' באופן קבוע כל השנה, כתב לעיל (סי' ק ס"ק א) שנכון שבתפילה הראשונה שאומר 'על הנסים' יתפלל מתוך סידור. וראה עוד מה שכתבנו שם.

וגם המתפלל ערבית מבעוד יום ביום הראשון של חנוכה, כתב לקמן (סי' תרצג ס"ק ד) ובשעה"צ שם (ס"ק ו) שעליו לומר 'על הנסים'.

ואם טעה ואמר 'על הנסים' כבר בתפילת מנחה של ערב חנוכה, כתב המקור חיים (לבעל החות יאיר, סי' קח ס"ב) שאינו חוזר, שיתכן שכבר נחשב 'לזמן הזה', וכן הורה הגר"מ פיינשטיין (שו"ת רבבות אפרים ח"ב סי' קפה אות יא) שאינו חוזר, כיון שכבר אז היה הנס. וכן אם אמר 'על הנסים' בערבית של מוצאי חנוכה, משמע בא"א (בוטשאטש, מהדורת ס"א) שאין צריך לחזור, שגם אז היה הנס.

וכשחלל יום ראשון של חנוכה בשבת, אף אם מתפלל מנחה לאחר שהדליק נרות חנוכה, הורה הגר"ש אלישיב (קובץ מבקשי תורה קובץ לו עמ' עו) שלא יאמר 'על הנסים' בתפילת מנחה, וכן כתב הגר"ח קניבסקי (איש ישראל פמ"ח הע' נא). וברעת הגרש"ז אויערבך, ראה הליכות שלמה חנוכה פ"ז ארחות הלכה הע' 17.

ולהתפלל בחנוכה 'מנחה קצרה', כתב בספר מועדים וזמנים (ח"ח ו) סי' צד) בשם הגר"א קוטלר שאין ראוי לעשות כן, כיון שקבעו את ימי החנוכה לימי הלל והוראה, ובאמירת 'על הנסים' בציבור יש הוראה בציבור, וכשמתפלל מנחה קצרה כיון שלא חוזרים על כל חזרת השי"ן הרי לא אומר 'על הנסים' בציבור. וכן הורה הגר"י סרנא (שו"ת רבבות אפרים ח"ז סי' קצז אות ח).

[שעה"צ ס"ק ב]

אם אמר 'על הנסים' בציבורה והשלים תפלתו⁽²⁾.

(2) ואם לא השלים תפלתו ונזכר קודם שסיים את ברכת 'הטוב שמך', כתב בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' עה ס"ג) שיחזור לומר 'על הנסים' במקומו, וכן הורה הגר"ח קניבסקי והגר"ג קרליץ (אור ישראל [דרדק] עמ' רסח).

(6) וכמבואר בשו"ע לעיל (סי' רצט ס"י), שאסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל. ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל בתפילה, אומר 'ברוך המבדיל בין הקודש ובין החול'.

(7) והמנהג בארץ ישראל, כתב בלוח לארץ ישראל (חנוכה) שהוא לומר 'ויתן לך' בבית לאחר הדלקת נר חנוכה. ומנהג החו"א בזה, ראה בספר ארחות רבנו (ח"ג עמ' לא).

[משנ"ב ס"ק ג]

ואחר-כך להבדיל⁽⁸⁾ וכו', ודעביד כמר עבידי⁽⁹⁾.

(8) ובטעם הדבר שבבית הכנסת מקדימים להדליק לפני הבדלה, ואין זה תלוי במנהג המקום, ביאר הגרש"ז אויערבך (שש"כ פנ"ח הע' קו) שהדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת היא משום מנהג, והרי זה דומה לקריאת מגילת רות או שיר השירים שמקדימים לקרות בבית הכנסת קודם קריאת התורה ולא חוששים להקדים את התדיר, ורק מגילת אסתר שהיא חובה קוראים אחר קריאת התורה משום שקריאת התורה קודמת שהיא תדירה. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' פה) כתב, שהרי הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת וגם ההבדלה בבית הכנסת שתייהן רק מנהג, ואם כן יש לאחר את ההבדלה, משום שעדיף לאחר את יציאת השבת.

(9) וכיון שכתב המשנ"ב 'ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד', נביא את דעות הפוסקים בזה: הקצו"ע (סי' קלט ס"ח) והשדי חמד (אסיפת דינים מערכת חנוכה סי"ט) והבן איש חי (שנה א' פ' וישב אות כא) והמאור ושמש (פ' מקץ ד"ה וישא עיניו) בשם החוזה מלובלין בשם ר' שמואל שמעלקי מניקלשבורג כתבו, שבביתו יבדיל תחילה. וכן כתב הערוך השלחן (ס"ב) שיבדיל תחילה, ובטעם הדבר הביא מהכל בו בשם הראב"ד שאם ידליק נר חנוכה תחילה אף שאסור ליהנות מאור, מ"מ נמצא שכבר השתמש באור ובפרט מאור השמש שנהנה ממנו, וכיצד יוכל אחר כך לברך בהבדלה על האש, שכבר נהנה ממנה, וסיים שכן נוהגים, וכן הביא הכף החיים (ס"ק ד) בשם כמה אחרונים שבביתו יבדיל תחילה, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' פה אות ג), וכן נהגו החו"א והגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ג עמ' ל"לא).

מאידך, בשו"ת אבני נזר (ארי"ח סי' תצט) והחיי אדם (כלל קנר ס"ז) כתבו שגם בביתו יש להדליק נר חנוכה תחילה, וכן נהג החתם סופר (מנהגי החתם סופר פ"ט אות ב), וכן נהג הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה חנוכה פט"ו סט"ו) וכן נהגו בירושלים להדליק תחילה (לוח לארץ ישראל חנוכה). ומובא בשם הגר"ח זונפלד (תורת חיים ח"ב הלכות והנהגות חנוכה אות ו) שהיה מבקש שיכניס לו את נרות החנוכה על פתח הבית, וכשבא לביתו היה פוגע בהם תחילה והדליקם קודם הבדלה, משום ש'אין מעבירין על המצוות'.

ולגבי נער שנעשה בר מצוה במוצאי שבת חנוכה, הורה הגר"ש אלישיב (הגר"מ גרוס בשמו, תל תלפיות קובץ סה סי' א) שכיון